

Tasa-arvoinen peruskoulu – todellisuutta vai harhaa?

Piia Seppänen, Mira Kalalahti,
Risto Rinne & Hannu Simola
(toim.): Lohkoutuva peruskou-
lu: Perheiden kouluvalinnat,
yhteiskuntaluokat ja koulutus-
politiikka. Kasvatusalan tutki-
muksia 68. Jyväskylä: Suomen
kasvatustieteellinen seura,
2015. 550 s. ISBN 978-952-
5401-70-7

Piia Seppäsen, Mira Kalalah-
den, Risto Rinteen ja Hannu

Simolan toimittama teos tarkastelee suomalaisen peruskoulujärjestelmän syntyä sekä nykytilaa kasvatus- ja koulutus-sosiologisesta näkökulmasta. Teoksen keskiössä on kouluvalinta (*school choice*): miten vanhemmat valitsevat lapsilleen peruskoulun ja miten koulut valitsevat oppilaansa. Kouluvalinnalla viitataan Suomessa 1990-luvun alussa voimaan tulleeseen mahdollisuuteen hakea lapselle oppilaspaikkaa jossain muussa kuin asuinalueeseen perustuvassa lähikoulussa. Käytännössä kouluvalinnan mahdollisuudet koskevat ennen kaikkea peruskoulun aloittavia koululaisia ja seitsemännelle luokalle siirtyviä, mutta myös kolmannen luokan oppilaita silloin alkavan painotetun opetuksen vuoksi. Kouluvalintaa tapahtuu lähinnä isoimmista kaupungeissa, joissa koulut sijaitsevat tiiviimmin.

Suomalaisen yhtenäisen peruskoulun yksi kantavista periaatteista on ollut sen perustamisesta lähtien sosiaalisen monimuotoisuuden ja yhteenkuuluvuuden korostaminen. Suomalainen peruskoulu on kansainvälisesti harvinainen järjestelmä, joka pohjaa verrattain vahvaan kansalliseen luottamukseen virkamiesten, poliitikkojen ja opettajien taidoista järjestää laadukas pohjakoulutus kaikille suomalaisille. *Lohkoutuva peruskoulu*

-kirja kyseenalaistaa käsityksen universaalien peruskoulujärjestelmän kaikille oppilaille tarjoamasta yhdenvertaisesta koulupolusta. Kirja esittää, että kouluvalinta eriyttää kouluja ja luokkia, lisää sosiaalisia hierarkioita ja saa vanhemmat näkemään koulun palveluna ja perheet koulujen asiakkaina. Kirja on kahden jo päättyneen tutkimushankkeen loppuhuipennus, jossa Helsingin ja Turun yliopistoissa toimineiden tutkimusryhmien tuotokset koetaan yhteen. Kirja onkin kattava paketti aihetta eri näkökulmista käsitteleviä osatöitä. Pääallekkäisyksistä sekä käsitteellisistä ja historiallisista taustoituksista johtuen useat kirjan luvut toimivat paremmin itsenäisinä jaksoina kuin yhtenäisen kirjan osioina.

Kirja on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osiossa keskitytään suomalaisen kouluvalintapolitiikan historiaan sekä nykytilaan niin kansallisesta kuin kuntatason näkökulmasta. Osio tarjoaa informatiivisen katsauksen nykyisen peruskoulujärjestelmän muotoutumiseen eri koulutuspolitiikan toimijoiden roolien ja päämäärien näkökulmasta. Viime vuosikymmenten kehitys on johtanut siirtymään pohjoismaiselle hyvinvointivaltiomallille tyypillisestä tasa-arvoisesta yhtenäiskoulusta kohti koulumarkkinoita, joilla koulut kilpailevat

oppilaista ja vanhemmat koulujen oppilaspaikoista. Erityisen relevantiksi tässä osassa kirjaa nousee Hannu Simolan, Piia Seppäsen, Sonja Kosusen ja Heidi Vartiaisen kirjoittama kolmas luku ”Oppilasvalikoinnin paluu”, joka paikantaa kirjan koulutuksellisen tasa-arvon tutkimukseen ytimeen kartoittamalla 1960-luvulta lähtien eri vuosikymmeninä vallinneita tulkintoja ja painotuksia tasa-arvopuheessa.

Kirjan toinen ja kolmas osio pureutuvat kouluvalintaan empiirisesti tutkimalla vanhempien näkökulmasta mekanismeja, jotka selittävät kouluvalintapäätöksiä. Empiiriset tulokset perustuvat eteläisen Suomen isojen kaupunkien peruskoululaisten vanhemmilta 2010-luvun alussa kerättyyn aineistoon. Kirjan toinen osio keskittyy niihin puhe- tapoihin, joita vanhemmat käyttävät kannattaessaan erilaisia kouluvalinnan tapoja ja siihen, miten vanhemmat perustelevat lapselleen tekemää kouluvalintaa. Osiossa tarkastellaan lisäksi koulujen maineen rakentumista, vanhempien tapoja osallistua koulujen toimintaan ja puoluepoliittisten näkemysten yhteyttä vanhempien kouluvalinta-asenteisiin. Kolmannessa osiossa keskitytään jo aiemmin esiin nostettuun vanhempien sosiaaliseen asemaan tarkastelemalla eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvien vanhempien tekemiä kou-

luvalintoja sekä analysoimalla, miten vanhempien yhteiskunnallinen luokka ennustaa heidän näkemyksiään kouluvalintojen tarpeellisuudesta.

Kirjan empiiriset tulokset osoittavat, että kaupunkilaiskouluissa esiintyi eriytymistä oppilaiden perhetaustan ja koulumenes-tyksen perusteella. Korkeammin koulutetut ja korkeammas-ammattiasemassa toimivat vanhemmat pyrkivät todennäköisemmin saamaan lapsensa oppilaaksi hyvämaineiseen kouluun ja osallistumaan painotettuun opetukseen. Kouluvalintamahdollisuuksiin suhtauduttiin keskimäärin myönteisesti, mutta suurin osa vanhemmista ei kuitenkaan toivonut nykyistä eriytyneempää koulujärjestelmää, vaan kannatti lähikouluperiaatteen mukaista yhdenmukaista peruskoulua. Opetussisällön tai opetuksen laadun sijaan oman lapsen kouluvalinta perusteltiin yleisimmin vertaisryhmällä eli koulun oppilasjoukon valikoituneisuudella tai koulun asemalla perheen lähikouluna.

Kirjan argumentti kouluvalinnoista johtuvasta koulujen lisääntyvistä eriytymisestä ja tämän epäsuotuisista seurauksista tasa-arvon kannalta tarvitsisi kuitenkin vielä enemmän empiiristä tukea. Koska tutkijoiden käytössä ei ole seuranta-aineis-toa, vaan tulokset perustuvat yhtenä ajankohtana kerättyyn

aineistoon, on vaikea todentaa, että jokin muutos olisi tapahtunut viime vuosien ja vuosikymmenten aikana. Yhtä lailla on vaikea todistaa, että jotkin muutokset johtuisivat kouluvalintamahdollisuuksien lisääntymisestä. Tulosten osoittaessa koulujen eriytymisen lisääntyneen olisi hyvä huomioida, min-käläinen rooli kaupunkien alueellisella segregoitumisella on lohkoutuvan peruskoulun kehityksessä. Kun vanhemmat valitsevat perheensä asuinalueen alueen koulujen perusteella, ei kouluvalintapolitiikan muutoksilla sinänsä ole välttämättä vaikutusta koulujen eriytymiseen. Koulujen eriytyminen taas voi edelleen lisätä kouluvalintojen tekemisen halukkuutta. Kirjassa otetaan harmillisen vähän kantaa näihin koulujen eriytymistä selittäviin seikkoihin.

Niin sanottu koulushoppailu on kiistämättä merkittävä ilmiö, joka mahdollistaa nykypäivän kaupunkilaisperheille yhteiskunnalliset eronteot. Lisäksi se tuottanee kouluille ja opettajille erikoistumisen ja erottautumisen paineita. Mutta mitä pitkän aikavälin seurauksia peruskoulun valintamahdollisuuksien arkipäiväistyminen tuo tullessaan? Ovatko oppimisen mahdollisuudet kouluissa samanlaiset? Rajoittaako painotamattomiin opintoihin osallistuminen omassa lähikoulussa esimerkiksi peruskoulun jäl-

keistä koulupolkua? Vaikka kirjoittajien mukaan suomalainen peruskoulu lohkoutuu, jäävät lohkoutuneen peruskoulun täsmällisempi määritelmä ja lohkoutumisen yhteys tasa-arvoisiin koulutusmahdollisuuksiin kirjassa harmillisesti vähemmälle huomiolle.

Valinnanmahdollisuuksien lisääntymisestä huolimatta suomalaiset suorittavat oppivelvollisuutensa edelleen kansainvälisesti verrattuna varsin tasalaatuisissa ja samanarvoisissa kouluissa. Kouluvalinta on Suomessa vielä pieni ilmiö ja väistämättä maantieteellisesti rajattu vain suurimpiin kaupunkeihin: suurin osa suomalaisista lapsista suorittaa edelleen oppivelvollisuutensa lähikoulunsa. Vaikka Suomen sijoitus kansainvälisissä PISA-vertailuissa onkin tippunut viime vuosina, sijoitumme edelleen oppilaiden osaamista mittaavissa tutkimuksissa vertailujen kärkeen. Myös koulutuksen sosiaalista periytyvyyden tasoa vertailevat kansainväliset tutkimukset osoittavat, että perhetausta ennustaa Suomessa vähemmän lasten koulusaavutuksia kuin suurimmassa osassa muita maita. Nämä tulokset huomioidaan ottaen olisi kiinnostavaa, jos kirjoittajat ottaisivat enemmän kantaa kouluvalintailmiön paikkaan laajemmassa koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoa koskevassa keskustelussa.

Valinnanmahdollisuuksien lisääntyminen on ristiriitainen ilmiö. Yhtäältä valinnanvapauden oletetaan parantavan oppimisen mahdollisuuksia, sillä koulujen profiloitumisen toivotaan vastaavan oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin. Toisaalta kouluvalinta haastaa koulutuksellisten oikeuksien periaatteet ja voi lisätä eriarvoistumisen riskiä eriyttäessään sosiaalisia elämäntilanteita eri väestöryhmien välillä. Kirja tarjoaa onnistuneen katsauksen niistä olosuhteista, joissa kaupunkien vanhemmat tänä päivänä tekevät lastensa kouluvalintoja. Kirja onkin tervetullut puheenvuoro niin koulutussoziologiseen kuin -poliittiseen keskusteluun ja haastaa pohdittamaan peruskoulun perimmäisiä tavoitteita. Siinä missä esimerkiksi taloustieteellisestä näkökulmasta kouluvalinnan päämääränä nähdään usein kärjistetyksi vain oppimistulosten tehokas tuottaminen, tuo kirja keskusteluun laajemman yhteiskunnallisen perspektiivin. Ymmärrettävän esitystavan ansiosta kirja sopii myös niille, joille aihe on tuntemattomampi, mutta samalla se tarjoaa syvällisempiä ja teoreettisempia näkökulmia aiheesta jo jonkin verran tunteville.

Outi Sirniö